



## TÜRKÇENİN ARAPÇAYA ETKİLERİ ÜZERİNE BAZI TESPİTLER\*

Zeki KAYMAZ

### ÖZET

Türkçe ve Arapça arasında uzun bir geçmişe dayanan dil ilişkisi bulunmaktadır. Arapçanın Türkçeyi etkilediği bilinmektedir. Arapça kadar olmamakla birlikte Türkçe de Arapçayı etkilemiştir. Bu makalede Arapçaya giren özel şekiller, Türkçe kökene dayalı çokluklar, kalıp yapılar ve fiiller üzerinde durulacaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Arapça, Türkçe, çokluklar, fiiller.

### SOME DETERMINATIONS ABOUT THE EFFECTS OF TURKISH TO ARABIC

### ABSTRACT

There is a language relationship, antecedently, between Turkish and Arabic. It is known that Arabic has affected Turkish. So has Turkish, even not as much as Arabic. In this article, the plurals and verbs based on Turkish are going to be mentioned.

**Keywords:** Arabic, Turkish, plurals, verbs.

Uzun bir geçmişe dayanan ilişkiler sonucu Arapçanın Türkçeyi etkilediğini biliyoruz. Arapçanın Türkçeye etkisi kadar olmasa da Türkçe de Arapçaya etkide bulunmuştur. Ahmet Ateş 10. yüzyıla kadar Arapça yazı dilindeki Türkçe kelimelerden söz ederken

<u>al-ûkuşiyya</u>	“dost, arkadaş” <ögüş;
<u>tagâr</u>	“kap (her türlü)” <tagarçuk;
<u>hâkân</u>	“hakan, imparator”;
<u>dabbus</u> , dabbusî, dabbûşiya	“topuz”;
<u>dabbûk</u>	“top, çevgan oyununda sopa ile vurulan top” <topuk;
<u>al-şukî</u>	“hançer, kama gibi bir silah” <çakı ~çaku
<u>tarhan</u>	çokluk tarâhîn, tarâhina <tarkan
<u>tûk</u>	çokluk tûkât, tûkân “tuğ” <tug
<u>yalmak</u>	çokluk yalâmika “üste giyilen askeri elbise” (<yalmak) örneklerini verir. <sup>1</sup>

Bunlara ek olarak;

<u>dukmak</u>	“sopa, tokmak” < tokmak
<u>erike</u>	“taht” <örige
<u>edim</u>	“yumuşak deri” <edim
<u>ermagân</u>	“armağan” <armagan, kelimeleri de verilebilir.

\* Makale, daha önce aynı adla sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş şeklidir.

<sup>1</sup> Ahmet Ateş, Arapça Yazı Dilinde Türkçe Kelimeler (I) X. Yüzyıla Kadar, Reşit Rahmeti Arat İçin, Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara 1966, s.26-31.

Türklerin İslamiyet ile tanışmasından önce başlayan bu alışveriş, İslamiyet sonrasında da devam etmiştir. İslam fetihlerinden sonra Türkler halife ordularında önemli mevkilere gelmişlerdir. Karahanlılar, Gazneliler, Tolunoğulları, Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları'ndan Osmanlılara gelinceye kadarki Türk devletleri zamanında Araplarla Türklerin iç içe yaşamaları sonucu hiç şüphesiz Türkçe Arapçayı etkilemiş ve bu dile pek çok kelimesini vermiştir. Geçmişten bugüne Türkçeden veya Türkçe yoluyla Arapçaya geçen kelimeler üzerinde yapılan çalışmalar ve bunların tespiti ayrı bir çalışma konusudur.<sup>2</sup>

Bu makalede, sadece kelimeler üzerinde değil Türkçeden etkilenilerek kullanılan şekiller, Arapça kurallara uyularak elde edilen çokluklar, kalıp yapılar ve fiiller üzerinde durulacaktır.

## I. Özel Adlar

- Arapçada ا , ö ile biten kelimeler, Osmanlı Türkçesinin etkisiyle ت 'li olur. ت 'li bu isimler, Türkçeye hastr. Mısır Arapçasında bu isimlere sıkça rastlanır. Irak, Libya, Tunus Arapçasında da görülür. Ör. Ar. بهجة - Osm. Tk. بهجت . Bu adlar şunlardır: Bahcat, Cavdat, Fikrat, Hâlat, Haybat, Hişmat, Hidâyet, Hikmat, Himmat, İffat, İzzat, İsmat, İnâyat, Kudrat, Mithat, Nacdat, Naş'at, Nuzhat, Nusrat, Ni'mat, Raf'at, Safvat, Sarvat, Şavkat, Tal'at, Ulfat.
- ى – î ile biten adlar: bedr, kadr, zuhd, gibi adlara î eki getirilerek Osmanlı Türkçesinde özel adlar kurulmuştur. Arapçada olmayan bu adlar Osmanlı Türkçenin etkisiyle kullanılır olmuştur. Bu adlar da şunlardır: Abdî, Adlî, Avdnî, Azmî, Basmî, B'edrî, Cûdî, Fahrî, Fazlî, Fahmî, Fathî, Fahmî, Favzî, Fayzî, Fikrî, Hakkî, Hakkî, Hamdî, Hayrî, Hilmî, Hungarî, "Macar", Husnî, 'İzzî, Kadrî, Lutfî, Macdî, Makkî, Nasrî, Nazmî, Nûrî, Ramzî, Rûhî, Ruşdî, Sabrî, Sa'dî, Sayfî, Sırrî, Subhî, Şamsî, Şavkî, Şukrî, Ulvî, Unsî, Vasfî, Vacdî, Vahbî, zihnî, Zuhdî, ayrıca Türkî.
- Türk etkisinin çok olduğu dönemlerde asıl ada tanıtıcı ad ekleme adeti Mısır, Libya, Irak gibi ülkelere girmiştir: Mahmud Rüstem, Mehmed Nedim, Salim Fahrî, Ahmed Fuad, İhsan Sâdik vb.

## II. Yer Adları:

Arap ülkelerinde Türkçe olarak kalan pek çok yer adı mevcuttur. Coğrafi mevki, köy, mahalle, çarşı, pazar, bina ve işyeri adlarında bunlar görülür. Buralarda geçen ve kullanılan Türkçe adlar da ayrıca değerlendirilmelidir.

<u>Agacık</u>	اغاجق	Yer adı (Tunus)
<u>Aksaray</u>	اقسرای	Yer adı (Tunus)
<u>Altun Köpri</u>	التون كوبرى	Yer adı (Tunus)
Cami'ul'l- <u>agavât</u>	جامع الاغوات	Cami adı (Tunus)
Mercid-i Arif <u>Aga</u>	مسجد عارف اغا	Mescit adı (Tunus)
Sûku'l-askaciya	سوق الاسكجيه	Çarşı adı (Eskiciler Çarşısı) (Tunus)
Kahvatu'l-abâciya	قهوة العباجية	Çarşı adı (Abacılar Çarşısı) (Tunus)
Cami'ul-bâşâ	جامع الباشا	Cami adı (Tunus)
Mescid Derviş bâşâ	مسجد دروش باشا	Mescit adı (Tunus)
Başalık	باشالك	Yer adı (Fas)
Bulak	بولاق	Semt adı (Mısır-Kahire)
Hanu'l-bâcâci	حان الباجاجى	Han adı (Paçacı Hanı) (Tunus)
Hanu'l-cumruk	حان الجمرك	Han adı (Gümrük Hanı) (Tunus)

<sup>2</sup> Konuyla ilgili olarak şu kaynaklara bakılabilir: Ahmet Ateş, Arapça Yazı Dilinde Türkçe Kelimeler Üzerine Bir Deneme II (XI. Yüzyıldan Bugüne Kadar), TKA, Yıl II, S.1-2, Ankara 1965, s.1-25, M. A. Duhman, Mucem al-alfaz at-tarihyya fi al-asr al-Mamlukiyya, Dar al-Fikr Dımişk-Suriya 1990.

Demerdaş	دمرداش	Semt adı (Kahire-Mısır)
Mahalletü'l- Hatuniyya	محلة الخاتونية	Mahale adı (Tunus)
Saraçhâne	سرچانه	Çarşı adı (Bağdar-Irak)
Sûku'l-Hamidiya	سوق الحمديه	Çarşı adı (Tunus)
Karagol	قاراغول	Mahalle adı (Bağdat-Irak)
Mahalletü'l-Kuşçıyya	محلة القوشجية	Mahalle adı (Kuşçular Mah.) (Tunus)
Sûku'l-Kebabcıyya	سوق الكبابجية	Çarşı adı (Kebabçılar Çarşısı) (Tunus)
Hanu'l-Kabici	حان القابجية	Han adı (Tunus)
Karakuş	قراقوش	Yer adı (Tunus)
Cami'ul-Muradiya	جامع المراديه	Cami adı (Tunus)
Medresetü'l-Orman	مدرسة الاومان	Bina adı (Mısır Kahire'de okul adı)
Kahvatu'l-Takyacıyya	قهوت التكيجية	Kahve adı (Takkeçiler kahvesi) (Tunus)
Mahalletü'l-Samancıyya	محلة الصمنجية	Mahalle adı (Samancılar Mah.) (Tunus)
Sabunji	صابونجي	Sokak adı (Fas-Sale)

### III. Aile Adları:

Çadırcı	چادرجی	Irak'ta aile adı,
Çiçekli	جيجكلى	Suriye'de soyadı,
Haşıkci	خاشقجي	“Kaşıkçı” Suudi Arabistan'da bir ailenin adı (Mütevelli: 1985, 252),
Karagolli	قاراغوللى	Irak-Bağdat'ta aile adı,
Kazancı	قزانجی	Irak-Bağdat'ta aile adı,
Sabunci	صابونجی	Fas'ta soyadı,
Toyan	طويان	“Doyan” Suudi Arabistan'da bir ailenin adı
Şûrbacı	شوربجي	Mısır ve Suriye'de soyadı (Aytaç: 1996, 54)
Yazıcı	يازجي	Arap ülkelerinde aile adı (Mütevelli:1985, 252) olarak kullanılmaktadır.

### IV. Arapça Kurallarla Çokluk Yapılan Türkçe Kelimeler:

Erât, geliştât, gidiştât, örneklerinde olduğu gibi Türkçe kökenli bir adın Arapçanın “-ât” çokluk ekiyle kullanıldığı görülür. Türkçeden Arapçaya giren kelimeler de Arapçanın çokluk yapma kurallarına göre çokluk bildirir hale getirilmiştir. Daha önceki bir makalede bu şekildeki Türkçe kökenli 102 kelime üzerinde durulmuştu.<sup>3</sup> Burada ise Türkçe yoluyla Arapçaya giren ve Türkçe olarak bilinen bazı kelimelerin çokluk şekilleri gösterilecektir:

a. Çeşitli çokluk kalıplarıyla:

<u>bavârîd</u>	(بواريد)	“silahlar, tüfekler” < barûd (Sudan)
<u>başâkîr</u>	(بشاكير)	“peşkirler” <peşkir (Sudan)
<u>darâvîş</u>	(دراویش)	“dervişler” < derviş (Mısır, Sudan)
<u>şavâdir</u>	(شوادير)	“sebze sergileri” <çadır (Mısır)
<u>barât</u>	(بارات)	“paralar” < para (Mısır-Suriye)
<u>birşâm</u> ~birşâmât	(برشام / برشامات)	“perçinler” <perçin (Mısır)
<u>kavâvîk</u>	(قواويق)	“kavuklar” < kavuk (Mısır)
<u>puvâl</u>	(پوال)	“pullar” < pul (Mısır-Irak)
<u>devâlîb</u>	(دوالب)	“dolaplar” < dolap (Mısır-Irak)
<u>çeftlekât</u>	(حفتلات)	“çiftlikler” < çiftlik (Suriye)
<u>ferâmîn</u>	(فرامين)	“fermanlar” < ferman (Suriye)

<sup>3</sup> Zeki Kaymaz, Arapçaya Giren Türkçe Kelimelerin Arapça Kurallarla Çokluk Şekilleri Üzerine, Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, Bahar 2007, Cilt 2/2, s.404-409.

b. + iyya ekiyle:

afandiyya	(افنديه)	“beyler” < efendi (Sudan)
kuşciyya	(قوشجيه)	“kuşçular” < kuşçu (Tunus)
kebâbciiyya	(كبابجيه)	“kebabçılar” < kebab (Tunus)

#### V. Bazı Kalıp Söyleyişler:

Akıl yohtur	عقل يوختر	(Irak)
Ki közüm	كى كوزوم	“İki gözüm” (Irak)
İki bir	ايكى بير	(Cez.-Mısır-Suriye) (Aytaç:1994, 78) (Irak)
beş dört	بش دورت	(Suriye/Aytaç 48, Irak)
dört cehâr	دورت جهار	(Mısır-Suriye) (Aytaç:1994, 62) (Irak)
dübîş	دوبيش	(Irak)
hep beyaz	هپ بياض	(Irak), tavlada kullanılan sayılardır.
leyş haza ayri	(ليش هذا آبرى)	
Mâ ‘indi givil	(ما عندى كيويل)	
İhna çaliş	(احنه پاليش)	şeklindeki Arapça tabirler de Irak’ta Türkçe kelimelerle kullanılmaktadır.

İşte اشته “işte”; ossun (اسون) “olsun”; hatırşin خاطرşin “hatır için”; şok gozel شوق جوزل “çok güzel”; hişmassa هس مصه “hiç olmazsa” (Mısır), (Mütevelli 1985:262-263)

#### VI. Arapça Kurallarla Kurulan Türkçe Fiiller:

buhye (بهيه) Ayakkabı boyacısı veya boyacı boya yaptı anlamındadır. “boya” sözünden fiil haline getirilmiştir. (Mısır-Sudan)

belliş (بلش)	Başla! Mısır, Lübnan ve Suriye’de kullanılır. Diğer çekimleri
beleşe	(بلش) “başladı”
ybelliş	(بيبلش) “başlıyor”
mbelliş	(مبلش) “başlamış” tır.

Basama (بصم)	Kağıda parmak basma. Bas- fiilinden Arapçalaştırılmıştır.
Basama	(بصم) “bastı”
ybasama	(بيصم) “basıyor”

birşeme (برشمه)	Perçinledi. (Mısır)
ybirşem	(بيبرشم) “perçinliyor”
mbirşem	(مببرشم) “perçinlenmiş”

kandara (قندر) Kandırdı. (Mısır) Kandırmak fiilinden Arapçalaştırılmıştır.

şayyaşa (شيش)	Şişle deldi. (Suriye)
yşayyeş	(يشيش) “şişliyor”
teşyiş	(تشيش) “şişlenmiş” diğer çekimleridir.

tanbala (تنبل)	Tembel oldu (Mısır)
ytanbal	(يتنبل) tembel oluyor
mtanbal	(متنبل) tembelleşmiş şeklinde çekim yapılmaktadır.

#### Turkish Studies

## SONUÇ

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Türkçenin Arapçaya etkisi görüldüğünden daha derindir. Konuyla ilgili daha dikkatli araştırmalar yapıldığında bilinenlerden daha fazla Türkçe kelimenin tespit edileceği muhakkaktır. Makalede dikkat çekilmek istenen konu, Arapçada bulunan yer adlarının, özel kullanımların ayrı madde başları olarak değerlendirilmesi gerektiğidir.

## KAYNAKÇA

- AKAR Metin (1993). Fas Arapçasında Osmanlı Türkçesinden Alınmış Kelimeler, **Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi (7)**, s.91-110.
- AYTAÇ Bedrettin (1994). **Arap Lehçelerindeki Türkçe Kelimeler**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- BAYATLI Hidayet Kemal (1993). Irak Arapçasında Türkçe Sözcük ve Terimler, **Dil Dergisi (14)**, s.60-66.
- BECHRAOUI Mohammed-Faedhel (2002), Türk Dilinin Tunus'taki Tarihi: Örnekler ve Evreler, **Milli Folklor (53)**, s.126-160.
- CHENEB Mohammed Bin (1996). Cezayir Konuşma Dilinde Muhafaza Edilen Türkçe (Türkçe Aracılığıyla Gelen) Farsça Kelimeler, **TDAY-Belleten**, s.157-213.
- KUN T. Halası (1973). The Ottoman Elements In The Syrian Dialects II, **Archivum Ottomanicum (5)** Anno: Lisse.
- MAHFÛZ Ed-Doktor Husayn 'Alî (1964). El-Elfâz üt-Turkiyya fi'l- Lehçeti'l-'Irakiyya., **Macallat at-Turas al-Şa'bi**, Bağdat: Matbaat al-Ma'arif, s.1-24.
- OĞUZ Öcal (2000). Belguedj'in Makalesine Göre Cezayir Konuşma Dilindeki Türkçe Kelimeler ve Tunus'taki Durum, **Milli Folklor (46)**, s.10-21.
- ÖZDEMİR Hikmet (1990). Tunus ve Civarında Yaşayan Türkçemiz, **Türk Dünyası Araştırmaları (64)**, s.153-168.
- PROKOSCH Erich (1983). **Osmanisches Wortgut Im Sudan Arabischen**, Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- PROKOSCH Erich (1983). **Prokosch, Osmanisches Wortgut im Agyptisch-Arabischen**, Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- TÜRKMEN Erkan (1988). Arapçanın Libya Lehçesindeki Türkçe Kelimeler, **Erdem (IV)**, s.211-225.